

Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v posledních letech

Je dobrým zvykem seznámit vždy čtenáře na stránkách Staleté Prahy s prací, úspěchy i problémy pražské památkové péče a ochrany přírody za období mezi dvěma posledními ročníky sborníku. Zde předkládáme bilanci za dobu od vydání X. ročníku:

Památková péče

Státní památková péče plnila v hlavním městě Praze řadu závažných úkolů v souvislosti s údržbou, obnovou a restaurováním památek. Pozornost byla soustředěna na obnovu palácových objektů pod Pražským hradem včetně etapové obnovy Valdštejnského paláce, přičemž úpravy zasáhly i známé terasové zahrady. Mimořádně náročným úkolem bylo sledování dokončovacích prací v jádru Anežského kláštera, který se stal spolu s dalšími čtyřmi objekty v roce 1978 národní kulturní památkou. V roce 1980 zde byla instalována sbírka umění 19. a 20. století Národní galérie, která tak získává další přitažlivý objekt upoutávající vzácnou raně gotickou architekturou, zejména ambitem kvadratury ženské části kláštera klarisek.

Národními kulturními památkami byly v roce 1978 vyhlášeny další významné objekty: bývalý klášter Na Slovanech, Národní dům v Karlíně, Kobyliská střelnice a Čestné pohřebiště rudoarmejců na Olšanech. K nim byla vymezována ochranná pásma, která mají zajišťovat uchování jejich urbanistické vazby, případně její zlepšení.

Je obtížné vypočítat zde všechny údržbové a obnovovací akce na kulturních památkách či stavební úpravy na nepamátkových objektech, které jsou na území Pražské památkové rezervace a dotvářejí její prostředí. Omezíme se proto jen na akce nejdůležitější. V návaznosti na ukončenou etapu rekonstrukce Václavského náměstí, která byla obecně vysoce oceňována, byly zahájeny práce na další etapě komplexní rehabilitace tohoto náměstí za situace, kdy již budou vyřešeny zásadní dopravní problémy vybudováním linky B metra. Současně se začalo pracovat také na obnově okolí Václavského náměstí.

Z menších stavebních akcí lze za nejvýznamnější označit např. obnovu Kaiserštejnského paláce na Malostranském náměstí pro účely Československé obchodní

komory, obnovovací práce pro Československou akademii věd v bloku domů mezi ulicemi Husovou a Jilskou, generální opravu kostela Panny Marie před Týnem, který je součástí národní kulturní památky Staroměstské náměstí, opravy jižní fasády Staroměstské radnice, obnovu exteriéru kostela sv. Ludmily na Vinohradech. K nejsložitějším a nejvýznamnějším akcím patří obnova Trojského zámku, při níž bude rekonstruována i jeho historická zahrada. Stejně i zahájení předprojektové a projektové přípravy obnovy Týnského dvora, kde už byly u několika objektů zahájeny stavební práce a kde archeologický a stavebně-historický průzkum přinesly nové závažné poznatky dotýkající se nejstarších dějin Prahy. Také práce na opravě věže Novoměstské radnice plynule pokračovaly a řešily se i složité problémy projektové přípravy obnovy vlastní radnice. Na Staroměstském náměstí pokračovala obnova domu U zvonu, kterou zdržel nedostatek vhodného opukového kamene. Řešily se i složité problémy obnovy historické budovy Národního divadla.

Pražské středisko státní památkové péče se muselo zabývat nejen současností, ale i budoucností, zejména nadcházejícím obdobím sedmé pětiletky. Zpracovávaly se proto závažné materiály prognostického charakteru. Pracovníci památkové péče splnili úkoly vyplývající z několika usnesení rady NVP a 7. pléna NVP, které byly zaměřeny na přípravu rehabilitace historického jádra Prahy. Podíleli se na vypracování územně plánovací prognózy Pražské památkové rezervace, kterou zpracoval Útvar hlavního architekta a Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů. Podle pokynů ministerstva kultury ČSR byl připraven návrh Jednotného programu soustavné obnovy vybraných kulturních památek pro 7. pětiletku, jehož konečná podoba bude projednána v radě NVP po vyřešení problémů s nedostatkem stavebních kapacit pro obnovu kulturních památek. Při zpracovávání všech těchto materiálů se ukázala značná složitost problematiky současné památkové péče a vzájemná propojenost jednotlivých orgánů a institucí. Proto byla v roce 1979 uspořádána tzv. panelová diskuse, na níž se podílely všechny zainteresované instituce. Závažnost panelové diskuse dokazuje i účast vedoucích činitelů Prahy i ČSR: tajemníka Městského výboru KSČ s. Karla Beránka, vedoucího tajemníka Obvodního výboru KSČ v Praze I s. Aloise Olšana, předsedy České národní rady s. Evžena Erbana, primátora hlavního města Prahy s. dr. Zdeňka Zusky, ministra kultury doc. dr. Milana Klusáka CSc., ministra lesního a vodního hospodářství s. ing. Ladislava Hruzíka a náměstků dalších ministrů.

Závěry z panelové diskuse vyústily v Návrh na řešení hlavních otázek památkové péče a ochrany přírody v Praze, který bude po ukončení připomínkového řízení dán k projednání radě NVP.

V roce 1979 pokračovali pracovníci památkové péče v evidování fontán, kašen a okrasných vodních ploch. Řada kašen byla uvedena znovu do provozu a další začaly ozdravovat pražské ovzduší v jubilejním roce 1980.

Mimořádná pozornost pracovníků, zejména členů SSM, byla věnována průzkumu a evidenci dvorků a průchodů v pražských památkových objektech. Cílem akce bylo

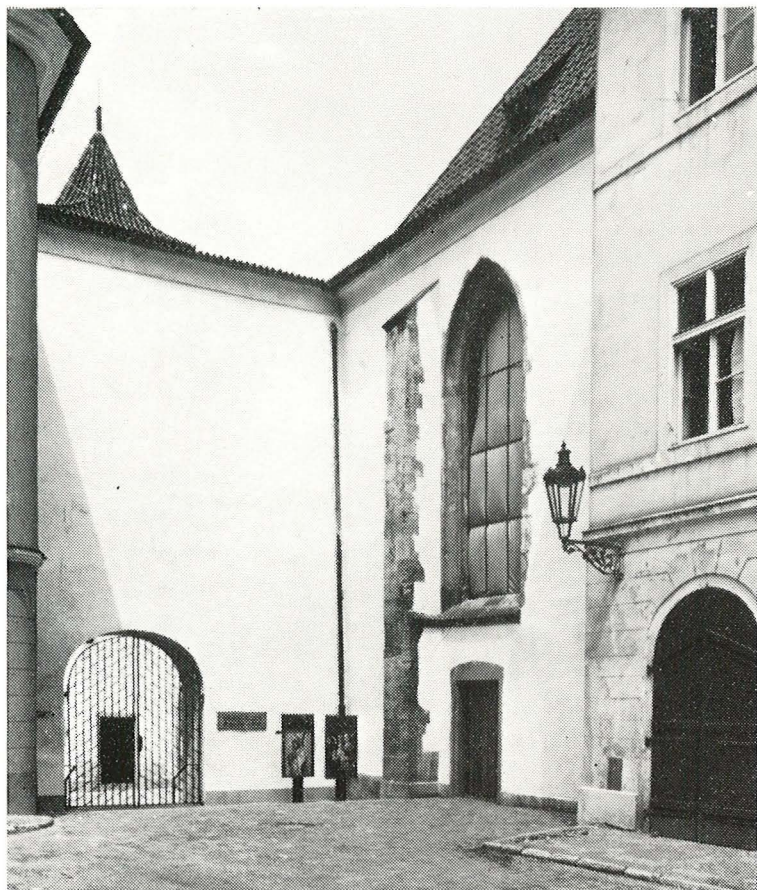

Sjezdový palác v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka (čp. 416), místo konání IX. až XV. sjezdu KSČ a řady dalších významných jednání

upravit je tak, aby přispívaly ke zlepšení životního prostředí všech, kteří s nimi přicházejí do styku. Stejná pozornost byla věnována také pražským nábřežím.

Pracovníci památkové péče provedli také soupis památkových objektů zemědělského charakteru v okrajových částech Prahy. Sepsali usedlosti, dvory a dvorce, villegiatury a viničné objekty, které vznikaly po staletí za hradbami pražských královských měst a zkoumali je z hlediska jejich památkové hodnoty, technického stavu a vhodnosti využití. Výsledkem celé práce bude návrh na jejich vhodné společenskou aktivaci a využití.

Při evidování kulturních památek dosáhli pracovníci Pražského střediska významného úspěchu vyřešením možnosti komplexní dokumentace větších památkových

Anežský klášter

celků a souborů. Zásadní obnova vynikajícího interiéru kostela sv. Klimenta v Karlově ulici vyvolala svým rozsáhlým mobiliářem nutnost revidovat záznam ve Státním seznamu nemovitých kulturních památek. Kolektiv uměleckých historiků, fotografů a měřičů zachytil zmíněný objekt nejen běžně užívanou fotografickou dokumentací, ale použil i u nás dosud takto neužívané fotogrammetrické metody. Je třeba vysoce ocenit metodický přístup k této formě dokumentace, která umožňuje i po rozebrání prvků vybavení interiéru jejich nové složení bezpečně podle původního stavu. Další metodické rozpracování této komplexní metody bude směřovat k vytvoření podmínek pro aplikaci vyšších evidenčních metod, zejména samočinného počítače. Možnosti fotogrammetrické metody jsou zkoumány ve spolupráci se Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody a Ústředím státní památkové péče a ochrany přírody v Praze.

JOSEF MAYER

Archeologie

Archeologové Pražského střediska prováděli řadu výzkumů vyvolaných vesměs novou výstavbou a přestavbou Prahy. Na těch se podílí kromě Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody též Archeologický ústav ČSAV a Muzeum hlavního města Prahy. Na základě meziústavních dohod se činnost Pražského střediska soustředila především na historické jádro Prahy.

Základním úkolem byly předstihové a záchranné výzkumy a dokumentace nálezů při výstavbě metra. Na trase A ve stanici Můstek byly odkryty a zdokumentovány části staroměstského opevnění ze 13. století (příkop s vyzděnými stěnami) a zbytky vodotečí. Část vyzdívký příkopu se zbytkem mladšího mostu přes příkop se podařilo na původním místě zachovat a šťastně zakomponovat do vestibulu stanice. Zbytky staroměstského opevnění byly v menším rozsahu objeveny i při stavbě trasy B v čp. 957/I v ulici Na příkopě. Na staveništi vestibulu trasy B na Karlově náměstí se podařilo sledovat zbytky výstavby Nového Města z doby Karlovy a zjistit i starší osídlení ze 13. století. Na téže trase byl proveden předstihový záchranný výzkum na staveništi stanice Purkyňova, jehož výsledky přinesly závažná zjištění týkající se především zbytků Újezdu sv. Martina a přilehlého osídlení ve Spálené ulici. Výzkum na staveništi

Nález zbytků středověkého můstku, který dal název tomuto místu, při výstavbě metra. Můstek byl nově zakomponován do stanice metra

Pohled do výstavy Pražského střediska v domě pánů z Kunštátu a z Poděbrad v Řetězové ulici (čp. 222/I)

stanice Lidická na Smíchově, který ověřoval polohu středověké vesnice, souvisel rovněž s trasou B.

Při stavbě všech tří tras metra řešil archeologický odbor i celou řadu otázek týkajících se sledování památkových zájmů při realizaci výstavby. Za uvedení stojí zejména zabezpečení objektů bývalé univerzitní koleje Václava IV. na Ovocném trhu (čp. 573/I), kostelů Panny Marie Sněžné a Nejsvětější Trojice a záchrana freskové malby z domu čp. 222 U Anděla na Smíchově.

Celou řadu záchranných výzkumů vyvolaly i stavební úpravy jednotlivých objektů. V centru města stojí za zmínku zejména významná zjištění ve dvoře čp. 630/I v Týnské ulici, o němž se předpokládalo, že byl již mimo území středověkého Ungeltu. Výzkumem byl tento názor zásadně pozměněn. Pokračování výzkumu Novoměstské radnice na Karlově náměstí upřesnilo některé vývojové fáze a odkrylo i části středověkých objektů starších než radnice. Na staveništi Národního divadla bylo pod mohutnými násypy zachyceno středověké osídlení a doklady výroby z doby před založením Nového Města. V areálu kláštera blahoslavené Anežky řešil výzkum otázku objektu předsunutého před severní průčelí konventní budovy. V Husově ulici (čp.

352/I) se v průběhu rekonstrukčních prací sledoval areál románského dvorce a celková situace při jedné z hlavních komunikací. Významná stratigrafická zjištění zde doplnil nález některých typů sídlištních objektů, které dosud na pražském území nebyly známy. Objevy při stavebních úpravách v kostele sv. Martina ve zdi se týkaly především starších stavebních fází a osídlení před stavbou kostela. U Konviktu (čp. 291/I) byla odkryta část středověké osady výrobního charakteru, v čp. 272/II Na Zbořenci bylo dokumentováno raně středověké osídlení při zderazském klášteře. Výkopy na Malé Straně (čp. 37/III — Kaiserštejnský palác a čp. 372/III na Tržišti) umožnily dokumentovat složitou sídlištní situaci v části města dosud poměrně málo zkoumané.

Výkopy pro rekonstrukce inženýrských sítí (plynovody, vodovody, kabelové trasy, kanalizace) v centru města umožňují poznání terénu v místech, kde pro velkou frekvenci městského provozu lze archeologický výzkum provádět jen zcela výjimečně. V posledních letech přinesly tyto výkopy některé poznatky základního významu, jako např. objevy raně středověkých pohřebišť v pozdějším středověkém uličním prostoru (Malé náměstí, Dlouhá ulice), zjištění způsobu úpravy povrchu středověkého uličního terénu apod.

Mimo střed Prahy působil archeologický odbor především v Dolních Chabrech, kde dokončil výzkum opravovaného románského kostela, pod jehož podlahou byly objeveny základy starších staveb. Při opravě hřbitovní zdi byly zde zachyceny zbytky zdiva pravděpodobně panského sídla. Rekonstrukce inženýrských sítí ve Zbraslavském zámku umožnila odkrytí zbytků chrámu, který byl pohřebišťem českých králů. Záchranný výzkum v Dolní Liboci, k němuž došlo v souvislosti s výstavbou nového sídliště, zaznamenal kromě pravěkého také různá stadia středověkého osídlení.

Kromě větších výzkumů, o nichž jsme se už, byť jen letmo, zmínili, probíhá trvale řada drobných záchranných akcí dokumentujících náhodné nálezy. I když jsou samy o sobě méně významné a nezřídka i obtížně interpretovatelné, ve vzájemné souvislosti i ve spojení s výsledky dalších výzkumů doplňují a upřesňují naši představu o počátcích a nejstarším vývoji Prahy.

Archeologický výzkum ve městě patří k nejobtížnějším především proto, že složitost mnohonásobných zásahů do terénu znesnadňuje orientaci. Komplikace způsobuje též vysoká zástavba, statické narušení objektů, časté mohutné zásypy, hustota inženýrských sítí apod. Protože lze jen velmi zřídka provést v centru města souvislejší plošný odkryv, je nutno sledovat každý i drobný terénní zásah a dokumentovat všechna zjištění tak, aby naše představa o vývoji městského organismu byla co nejúplnější.

LADISLAV ŠPAČEK

Ochrana přírody

V uvedeném období nedošlo při ochraně přírodních hodnot k zásadním a převratným změnám. Dochází však k závažným počinům z hlediska legislativního a z hlediska společenského zařazení ochránářské činnosti. Byla zpracována koncepce dalšího rozvoje státní ochrany přírody v ČSR do roku 1990 a schválena usnesením vlády ČSR č. 243 z 23. 8. 1978.

Z tohoto vládního usnesení vychází koncepce dalšího rozvoje státní ochrany přírody v Praze do roku 1990. Byla připravena v roce 1978 a po úpravách dána ke schválení radě NVP. Je cenným dokumentem a vodítkem pro další ochránářskou činnost a její hlavní tendence a záměry jsou v podstatě trvalé.

Pro zlepšení odborné úrovně a koordinování činností směřujících k ochraně pražské přírody byl v roce 1978 ustaven při Pražském středisku Poradní sbor pro otázky státní ochrany přírody. Jeho členy jsou jednak odborníci — specialisté z vědecko-výzkumných ústavů a institucí, jednak pracovníci těch orgánů a institucí, které svou činností v Praze závažným způsobem přírodu ovlivňují.

Jižní zahrada na Slovanech (NKP Emauzy). Stav z roku 1980

Z výsledků práce státní ochrany přírody je potěšitelné, že koncem roku 1978 bylo jedno z nejcennějších pražských území — Prokopské údolí — vyhlášeno ministerstvem kultury ČSR státní přírodní rezervací. Pokročila i příprava k vyhlášení dalších chráněných území. Byly posouzeny a předběžně schváleny návrhy ochrany území: Xavero-vský háj, Klánovický les (vybraná část), údolí Kunratického potoka, V hrobech, Cholupická bažantnice, Šance, U Hájů, Housle. Předpokládá se, že během roku 1980 budou návrhy projednány NVP a předány k dalšímu řízení ministerstvu kultury ČSR.

Připravují se podklady k dalším čtrnácti návrhům na chráněná území a třiceti čtyřem návrhům na ochranu geologických fenoménů. Velká část těchto návrhů vyplynula z výsledků ochrannářského mapování krajiny, kde mapování extravilánu (volné plochy mimo zastavěného území) bylo na celém současném území Prahy v roce 1979 ukončeno. Pokračuje mapování intravilánů (pozemků v zastavěné části obce) zaměřené na zeleň a její vyhodnocení a registraci.

Na chráněných územích byly provedeny inventarizační průzkumy flóry, ale z hlediska praktické potřeby bude nutno tento průzkum urychlit. Mimo to byl proveden inventarizační průzkum u dvou vybraných skupin hmyzu, který bude třeba rozšířit na další druhy a na průzkum obratlovců. Nezajištěn zůstává inventarizační průzkum z hlediska geologie a geomorfologie.

Neuspokojivá je situace historických zahrad a parků, kde zatím nedošlo k rekonstrukci či restituci ani jednoho areálu, protože v Praze chybí potřebné specializované kapacity. Pražské středisko provádí celkové vyhodnocení historických zahrad a parků, na jehož základě bude zpracován návrh nutných opatření.

Významnou složkou činnosti pražské ochrany přírody je spolupráce s dalšími orgány a organizacemi, zejména v otázkách tvorby životního prostředí.

K řešení naléhavých otázek a problémů památkové péče a ochrany přírody uspořádalo Pražské středisko v roce 1979 tzv. panelovou diskusi, kde ve vzájemné spolupráci zainteresovaných složek a orgánů NVP byly projednány závažné problémy a navržena opatření k jejich řešení. Důležitým předmětem jednání byly i otázky ochrany pražské přírody.

JAROMÍR STREJČEK

Úsek kulturně-výchovné práce

Pražské středisko se snažilo osvědčenými formami kulturně-výchovné práce působit na pražskou veřejnost, zejména na mládež. Té je určena každoročně pořádaná soutěž Poznej a chraň památky Prahy, která zahrnuje vždy jedno téma, např. ročník XIII. (ve školním roce 1977/78) byl věnován 60. výročí VŘSR a 30. výročí Února. Další

ročník byl věnován 600. výročí úmrtí Karla IV. a 700. výročí úmrtí Přemysla Otakara II. Jubilejní XV. ročník, věnovaný 35. výročí osvobození Československa, se soustředil na nejvýznamnější součást bohatství Prahy — její národní kulturní památky. Obdobná soutěž — Poznej a chraň pražskou přírodu, jejíž V. ročník se uskutečnil v roce 1980 — se snaží vzbudit a prohloubit kladný vztah mládeže k přírodním hodnotám našeho hlavního města, tak důležitým pro zdravé životní prostředí nás všech. Minulé ročníky byly věnovány např. pražským vodním tokům, jejich flóře a fauně, pražským lesům jako významné součásti životního prostředí, významným geologickým útvarům či přírodním rezervacím. Stále stoupající účast dětí, studující i učňovské mládeže je dokladem kvality soutěží, jejich správného zaměření i přípravy.

Další formou kulturně-výchovného působení Pražského střediska je spolupráce s hromadnými sdělovacími prostředky a pořádání přednášek, na nichž se podílejí odborní pracovníci všech úseků. Čtenáři či posluchači jsou seznamováni především s posledními výsledky památkové péče a ochrany přírody v Praze. Část přednášek je úzce specializována a určena přímo pracovníkům institucí, které péči o památky prakticky provádějí.

Každoročně je ve výstavních prostorách v románském paláci pánů z Kunštátu a Poděbrad v Praze na Starém Městě v Řetězové ulici 3 reinstalována stálá expozice z výsledků práce Pražského střediska. Z úspěšných jmenujeme např. výstavu v roce 1978 Doba Karla IV. v pražských památkách, v roce 1979 Od Havelské brány k metru o urbanistickém vývoji jedné z nejživějších pražských křižovatek a o významných nálezech, které se později staly součástí vestibulu stanice metra Můstek.

V roce 35. výročí osvobození Československa byla expozice — Obnovená krása srdce Prahy — věnována komplexní obnově Václavského náměstí. Výstavami se zasloužené pozornosti dostává i památkové a historické hodnotě objektu, ve kterém jsou instalovány.

Dále je třeba se zmínit o publikační činnosti, a to nejen o Staleté Praze, ale i o Zpravodaji dobrovolných aktivů, který vychází minimálně dvakrát ročně a je určen všem dobrovolným spolupracovníkům Pražského střediska. Jeho prostřednictvím jsou seznamováni s důležitými úkoly, zjištěními a záměry jak v oblasti památkové péče, tak i na úseku ochrany přírody.

Jako příspěvek k 60. výročí založení KSČ připravilo Pražské středisko soupis památek a pamětních míst, jejichž hodnota je dána vztahem k významným historickým událostem dějin revolučního a pokrokového hnutí pod názvem — Praha pokroková. Měl by se stát pracovní příručkou určenou především pracovníkům strannických, správních a školských orgánů, stejně jako Státní seznam nemovitých kulturních památek, který Pražské středisko vydalo v roce 1976.

Na kulturně-výchovné práci Pražského střediska se podílejí jeho pracovníci všech oborů, významný podíl však na ní mají i dobrovolní spolupracovníci, učitelé a vychovatelé mládeže vůbec. Jejich společnou snahou je, aby se problematika ochrany a zachování uměleckých děl, památkových i přírodních hodnot a životního prostředí

Bývalá Plodinová burza (Gorkého náměstí 30, čp. 966/II) byla místem konání celé řady významných schůzí

Bývalý hostinec U Sladkých (Na Perštýně 18, čp. 352/I) byl významným místem dělnických schůzí

Hostinec U Zábranských (Křižíkova 89, čp. 530) v Karlíně byl významným střediskem karlínských dělníků a později i komunistů

stala záležitostí a zájmem nejširšího okruhu obyvatel a návštěvníků Prahy. Touto soustavnou kulturně-výchovnou činností chtějí pracovníci památkové péče působit na veřejnost tak, aby poznáním pravých hodnot se stala sama tím nejúčinnějším nástrojem jejich ochrany pro zachování příštím generacím.

ALENA NEUMANNOVÁ